

ОСОБЛИВОСТІ КОМПОЗИЦІЇ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПІВ ЗОЛОТОГО ПЕРЕТИНУ В ТВОРАХ ПОБУТОВОГО ЖАНРУ

Недільська Т.О., студ. гр. ОМ-414

Науковий керівник – Рахубенко Г.Л., ст. викладач (кафедра Образотворчого мистецтва, Одеська державна академія будівництва та архітектури)

Анотація. В статті розглядаються основні принципи композиції та золотого перетину в творах побутового жанру відомих митців, а також вплив композиційних прийомів на візуальне сприйняття витвору глядачем. Проводиться аналіз авторських вирішальних творів і викликаних ними вражень.

Актуальність теми полягає в її вічності, адже споконвіку митці шукали різні способи передати глядачу якомога точніше закладену в твір думку за допомогою різних композиційних прийомів. Це можна дослідити як в творах академічних художників епохи Відродження, так і в роботах сучасних митців декоративного стилю.

Композиція є основою художнього твору, вона узгоджує підлеглі елементи згідно з темою та ідеєю, виділяючи основне та надаючи образам виразності. «Композиція (від лат. compositio – складання, зв'язування) – структурна побудова художнього твору, суголосся його частин, обумовлені його художнім змістом... Вона є осмисленою цілісністю художніх елементів твору» [3]. Основними виразними засобами композиції є лінія, пляма, колір, контраст, виразність мазків. Завдяки цим засобам створюється перспектива, плановість, відчуття глибини, настрої, атмосфера твору. Окрім цього для професійно створеної художньої композиції, важливо дотримуватись таких принципів:

1. *Принцип доцільності.* Згідно з даним принципом, композиція має створюватись з певною метою та повинна так організовувати загальну форму, щоб чітко передавати тему, ідею, основну думку твору.

2. *Принцип цілісності.* Даний принцип передбачає нерозривний зв'язок між елементами композиції та сприйняття їх як єдиного цілого. Згідно з цим принципом, жодна частина твору не може бути вилучена чи змінена без шкоди для цілого, а також жодний елемент не може бути приєднаний без шкоди для цілого.

3. *Принцип образності.* Зазначений принцип відображає чітке і глибоке розкриття ідеї композиційного твору. Виражений в формі образ має бути достатньо виразним та повним для передачі змісту, атмосфери та емоцій твору, які передбачені митцем.

4. *Принцип домінанти.* Згідно з цим принципом у творі має бути смисловий центр, головна фігура або група фігур, на яких зав'язується основна дія твору. Домінанта має привернути увагу глядача, стати смисловим та структурним центром композиції.

5. *Принцип рівноваженості частин.* Сутність даного принципу полягає в тому, що розташування елементів композиції має бути гармонійним та збалансовувати твір так, щоб частини композиції знаходились в рівновазі [1].

Саме в творах побутового жанру художниками часто використовується прямокутний або витягнутий горизонтально орієнтований формат, оскільки саме цей формат найбільше підпадає для зображення оповідального сюжету. Після визначення формату вирішується питання загальної форми. Митець має виділити кількість фігур та домінанту в творі, з якої умовно буде починатись сприйняття картини глядачем. Художник має знайти вирішення загальної форми завдяки ритмічному розташуванню елементів, при цьому зважаючи на принцип рівноваги в творі. Пейзаж в жанрових творах часто має другорядне значення: його сутність полягає в детальному поглибленні в сюжет, створенні атмосфери та логічного оточення. Після визначення композиції вирішується загальний колорит твору. Він має бути логічно підібраним до обраної теми та композиційного рішення твору. Разом композицією, колірна гама створює враження та емоції твору, його атмосфери. Також завдяки колірному

рішенню та контрастам виділяються головні та другорядні елементи композиції, створюється плановість та глибина композиції і рівновага між різними елементами твору.

На прикладі твору Педера Северіна Крейєра «Сільські працівники в Абруццо» (рис. 1) розглянемо композиційне рішення твору. Для вирішення композиції художник обрав прямокутний горизонтально орієнтований формат. Загальна форма композиції вписується в еліпс. Домінантою в творі є три фігури селян на передньому плані, вони відокремлені за допомогою розміру, виразного силуету та контрастних плям навколо. Другорядні фігури відділені від головних смугою тіні, вони вже не є такими виразними, утворюючи, скоріше, загальну пляму. Сисловою опозицією основній групі виступає фігура пана, який виділено темним одягом. Тим не менш, він не виділяється, оскільки знаходиться на середньому плані та об'єднаний темною плямою тіней. Композиція відкрита, відсутні будь-які об'єкти, що обмежують краї формату, створюючи враження, наче глядач знаходиться в зображеному просторі. В композиційному рішенні твору присутня динаміка завдяки активним рухливим позам зображених фігур. Також наявна ритміка, яку можна прослідити в напрямних лініях лопат, а також розташуванні частин тіла зображених людей. Пейзаж обрано національний, локація логічно пов'язана з обраною темою. Завдяки кольоровим плямам створюється контраст, який виділяє та підкреслює передній план. На середньому плані контраст поступово пом'якшується, створюючи відчуття глибини. Задній план не має виразних контрастів, утворюючи тло даної сцени. Загалом композиція врівноважена, основні світлі та темні плями знаходяться в балансі.

Рис. 1. Педер Северін Крейєр, «Сільські працівники в Абруццо», 1880 р., полотно, олія, 124,3 x 18 см. Музей мистецтв Фюна, Оденсе, Данія

Іншим прикладом твору побутового жанру з елементами пейзажу є картина Едуара Мане «Смолять боки рибальського човна», 1873 р. (рис. 2). Художником було обрано квадратний формат. Загальна форма композиції, як і на розглянутому вище твору, вписується в еліпс. Основними домінантами є човен та фігури рибалок, вони виділяються за допомогою кольорового та тонового контрасту. Основна увага зосереджується на середньому плані. Своєрідним входом в композицію та напрямною виступає темний за силуетом якір в лівому нижньому куті картини. Композиція є відкритою. Динаміки твору надає нахил човна та фігури людей, які своїми позами направляють погляд. Пейзаж в творі має другорядне значення і за контрастом не є виразним. Загальний колорит композиції стриманий, переважають темно-синій та світло-сірі, світло-блакитні кольори. Завдяки розташуванню головних об'єктів на середньому плані, в композиції присутня рівновага, за своєю масою темні елементи не переважають над світлими.

Одним з основних принципів побудови будь-якої композиції, зокрема побутового жанру, є принцип золотого перетину. Золотий перетин – це пропорційний гармонійний поділ відрізка на нерівні частини, при якому менший відрізок так відноситься до більшого, як більший відрізок відноситься до всього відрізка. Дане визначення походить з математичної пропорції: $a:b=b:c$ або $c:b=b:a$ [2].

Рис. 2. Едуар Мане, «Смолять боки рибальського човна», 1873 р., полотно, олія, 59х60 см.
Фонд Барнса, Філадельфія, США

Принцип золотого перетину створює відчуття гармонії в творах мистецтва, створюючи необхідний баланс. На лінії золотого перетину зазвичай розташовують головні смислові або акцентні об'єкти. На прикладах картин Леонардо да Вінчі, можна побачити, що в своїх творах головні фігури він розташовував саме за принципом золотого перетину.

Прикладом твору, в якому використано принцип золотого перетину є картина Пітера Брейгеля Старшого «Жнива» (рис. 3).

Рис. 3. Пітер Брейгель Старший, «Жнива», 1565 р., дерево, олія, 116,5х159,5 см.
Метрополітен музей, Нью-Йорк, США

В цій роботі на передньому плані в правій частині полотна художник розташовує дерево, стовбур якого співпадає з лінією золотого перетину за горизонталлю, створюючи певний поділ картини. Горизонтальна нижня лінія золотого перетину співпадає з умовною лінією межі між переднім та середнім планами, а верхня співпадає з лінією виразного горизонту. За цим розподілом митець в меншому фрагменті композиції розташовує велику групу людей, а в більшому – кілька поодиноких фігур людей та основну масу пейзажу, таким чином створюючи рівновагу між частинами композиції та відчуття простору.

Іншим прикладом використання принципу золотого перетину в творі побутового жанру є картина Бретта Джеймса Шейда «Обід в тіні» (рис. 4).

Рис. 4. Бретт Джеймс Шейд, «Обід в тіні», 2021 р., полотно, олія, 35,6x45,7 см. Приватна колекція

Художник розташовує одну з головних фігур на лінії золотого перетину за горизонталлю в правій частині полотна. Дальній край ріки збігається з лінією золотого перетину за вертикаллю, створюючи відчуття простору і гармонії. Також варто зазначити, що розташування кольорових плям світлого та темного також виконано за принципом золотого перетину: тінь знаходиться переважно в нижній частині полотна майже на межі з лінією золотого перетину за вертикаллю. Це створює відчуття плановості та гармонії у творі.

Висновки та результати. В результаті проведеного аналізу стає зрозумілим, наскільки важливою в художніх творах є композиція та використання золотого перетину. Дані принципи не лише створюють цілісність та гармонію в картинах митців, але й допомагають глядачу сприймати задум та атмосферу, закладену митцем в роботу. Композиція є основним аспектом створення художнього твору, який буде приємним та цікавим для сприйняття, оскільки взаємодія творця з глядачем є головною метою мистецтва загалом.

Дотримання принципів золотого перетину не є обов'язковим, але їх використання створює в художніх творах баланс, а завдяки особливостям людського сприйняття, допомагає виділити важливі змістовно та композиційно елементи, в які художник може закладати особливий сенс.

Література:

1. Денисенко С.М. Основи композиції і проектної графіки [Електронне видання]: навчальний посібник. Київ: НАУ, 2021 р. 52 с.
2. Ковалев Ф.В. Золотое сечение в живописи. Київ: Вища шк. Головное изд-во, 1989 р. 143 с.
3. Шевнюк О.Л. Словник термінів образотворчого мистецтва: навч. посіб. 2-ге вид., доп. Київ: Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015 р. 100 с.